

הרב פרופסור עזרא ציון מלמד

לרגל קבלו את פרס ישראל
לחקר המקורות ופרשנות
תורנית, תשמ"ז

שמואל ספראי

הרב פרופסור עזרא ציון מלמד נולד בשנת תרס"ד, לאביו רבי רחמים מלמד הכהן זצ"ל — רב לעדת יהודי פרס בירושלים (שלא על מנת לקבל פרס) ומחבר כמה ספרי מדרש. מאביו למד את האהבה, ההתמדה, המסירות והדבקות בלימוד תורה. פרופ' מלמד מספר על המאמצים הרבים של אביו להשגת ספרים במקום שהיה מרוחק ממרכזי הדפסת ספרים תורניים ואף רחוק ממקומות שהיה ניתן להשיג בהם ספרים תורניים שנדפסו ופשטו בעולם במאה ה־19.

בנערותו למד ע"צ מלמד בכת־מדרש בירושלים, ובעיקר באלה שנהרו אליהם בני עדות המזרח 'דורש ציון', 'אפריון' ובישיבת 'ציון' שבראשה עמד תלמיד־חכם מובהק מן האשכנזים, רבי אברהם משה קצנלבוניגן זצ"ל. מן הישיבות עבר ללימודים בסמינר למורים 'עזרא' ואחר־כך נמנה עם התלמידים הראשונים של המכון למדעי היהדות והפאקולטה למדעי הרוח של האוניברסיטה העברית בירושלים. בשנת תרצ"ג קיבל את התואר מוסמך למדעי הרוח במקצועות מקרא, תלמוד, ידיעת ארץ־ישראל ושפה וספרות יוונית.

כדרך לימודו בישיבות כך בלימודיו בסמינר למורים ובאוניברסיטה הצטיין בדבקות ובמסירות רבה. שמעתי הימנו, כי בלימודיו בסמינר למורים, לימד המורה מתוך ספר דקדוק שרק עותק אחד שלו היה מצוי בירושלים בימי מלחמת־העולם הראשונה. התלמיד מלמד ביקש ממורהו להשאיל לו את הספר לערב אחד, ובאותו לילה ישב והעתיק לעצמו את כל הספר. כל השנים מימי לימודו באוניברסיטה עד זיקנה ושיבה הם קודש ללימוד תורה, למחקר ולהוראת התורה כרבים, בין במסגרות חינוך והוראה פורמאליות ובין בדרך המסורתית של הוראת תורה בימות חול ושבת בשיעורי בית־הכנסת ובכל דרך שהיא.

עם כל עיסוקו בתורה, במחקר ובהוראה, משך כל השנים בעול של פרנסות בציבור והנהגה ציבורית רחנית, לא נרתע מתפקידים קשים ולא משך ידו מקטנות ומדברים של מה בכך כביכול. זכורני, כי לאחר פטירת הראשון לציון הרב בצמ"ח עוזיאל זצ"ל פנו אל ע"צ מלמד חוגים שונים בהצעה להעמידו כמועמד למשרה הנכבדה. אולם ברגע שהתברר לו כי מועמדותו עלולה לעורר מחלוקת, משך ידו וביקש כי לא יגישו את מועמדותו.

מחקריו מקיפים את התחומים הנרחבים של לימודיו: חקר המקרא, התלמוד, חקר ארץ-ישראל והספרות היוונית-יהודית; רבים מהם אף חורגים מתחומי התמחותו המקצועית, כגון: פירסום תפסיר תהלים בלשון יהודי פרס, מבוא לספר החינוך וכיוצא באלה.

במשך שנות פעולותיו הרבות הוא פירסם שורה ארוכה של ספרים המקיפים תחומים נרחבים של תורה ומחקר. לפני 45 שנים פירסם את ספרו רב ההיקף: 'מדרשי ההלכה של התנאים בתלמוד הבבלי'. מאז הופיעו ספרים רבים שלו, שבהם סיכם את מחקריו והוראתו בתלמוד ובמקרא. בשנת תשל"ג יצא ספרו 'פרקי מבוא לספרות התלמודית', שהוא למעשה מבוא לארבעת הספרים העיקריים של הספרות התלמודית ההלכתית: משנה ותוספתא, מדרשי ההלכה, התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. לאחר שנתיים, בשנת תשל"ה, יצא ספרו רב ההיקף (1072 עמודים): 'מפרשי המקרא דרכיהם ושיטותיהם'. לבד מספרים אלה שמנינו ואחרים פירסם פרופ' מלמד יותר משישים מחקרים בנושאים שונים בתחומי הלשון העברית, המקרא, הספרות התלמודית, חקר ארץ-ישראל והספרות היוונית-יהודית; ועוד מוכנים עימו כמה וכמה ספרים, שהם מעין המשך לספרים שפירסם. ליד המחקרים והספרים המיועדים למלומדים שתורתם אומנותם ומשמשים ספרי-עזר וספרי-יסוד לסטודנטים, חיבר פרופ' מלמד הרבה ספרים ומאמרים המיועדים למתחילים בלימוד התלמוד, כגון ספרו 'אשנב התלמוד', המשמש כעין חוברת-עזר לתלמידים וללומדים מעצמם, ספר שיצא לאור בכמה מהדורות. מאמרים רבים שלו הם בעלי אופי תרבותי יהודי כללי, כמו מאמריו: 'הרב בקהילה', 'מקומו של ספר תהלים בעבודת ה' בכל ימות השנה' וכיוצא באלה.

כל כתביו של פרופ' מלמד, המדעיים והפופולריים למחצה כאחד, ערוכים וכתובים בבהירות ובדיקנות מופלאה ומכולם עולה אהבת התורה והדבקות בה, בלי שהמחבר יצביע עליהם. יסודות אלו עולים מתוך הדברים עצמם, בבחינת 'אין אמר ואין דברים כלי נשמע קולם. ככל הארץ יצא קנם ובקצה תבל מליהם'.

תרומה נכבדה הרים פרופ' מלמד למחקר בהשלמות ובעריכה שלו לספרים מאת מלומדים שנפטרו והשאירו דברי מחקר חשובים שהיה צורך להשלימם ולערכם. בראש ובראשונה מן הראוי להזכיר את פועלו בהשלמה ובעריכה של ספרי רבו הגדול, פרופסור י"ג אפשטיין ז"ל, אשר רוב ספריו יצאו לאחר פטירתו וכולם נערכו בידי תלמידו הנאמן והמסור פרופסור מלמד יבלח"ט. כגון, ה'מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי', שהוכנה בידי פרופ' אפשטיין כמשך שנים, אולם לא הושלמה ולאחר פטירתו נערכה והושלמה בידי פרופ' מלמד. הספר 'יצא לאור בשנת תשט"ו. מעשה זה אינו היחיד. ככל מעשיו אלו הוא עשה חסד עם המתים אשר לא זכו להשלים את יצירתם וזו זכתה לטיפולו הנאמן וחסד עם החיים שהודות לו זכו לספרים בעלי ערך.

ליד עבודתו המדעית והספרותית הענפה עסק פרופ' מלמד כל ימיו בחינוך ובהוראה וממשיך לעסוק בהם זה קרוב לשישים שנה. הוא לימד בכל דרגות החינוך, החל מכיתה א' בבית-הספר היסודי עד בית-המדרש למורים ובאוניברסיטאות ירושלים, תל-אביב ובר-אילן. גם לאחר שפרש מן ההוראה הרשמית באוניברסיטאות, הוא ממשיך ללמד בחוגים שונים, בבית ובישיבת 'שערי רחמים' מיסודו של אביו. נסיים בברכות ש"מלא ה' את כל משאלותיך' ויזכה לראות את כל יצירותיו מושלמות ומופצות, יגביר חיל בתורה ובהפצתה ויעוד ינובון כשיבה דשנים ורעננים יהיו להגיד כי ישר ה'. ואין ישר אלא תורה'.